

ננסי פולברה עקרת הבית והחשבונאות הלאומית

ב-1878 מחו נציגות "האגודה לקידום נשים" (The American Association for the Advancement of Women) על כך שבמפקד האוכלוסין האמריקני הוגדרו עקרות בית כ"עובדות לא-יצרניות". במכתב ששלחו לקונגרס הן כתבו: "אנו מפצירות בארגונכם הנכבד שידאג להבטיח ספירה זהירה וצודקת יותר של נשים כעובדות וכיצרניות". הן הלינו על כך שעבודות הבית של נשים "לא הזכרו, ולו ברמז, כמשפיעות באורח כלשהו על הגורמים לגידול או להתמעטות של האוכלוסיה או של העושר" (Memorial 1786 – ראו נספח, עמ' 185–186). בקיצור, האגודה לקידום נשים חלקה על ההנחה הרשמית המתנייחסת לעקרות בית כעובדות לא-יצרניות משום שאינן מקבלות משכורת.

נתונים סטטיסטיים מאורגנים בקטגוריות של מספרים. אלה נראים אובייקטיביים וחסרי-פניות אבל למעשה מקבלים את משמעותם מתפיסות מובנות חברתית, טענות ערכים תרבותיים ופוליטיים. "דרישות סטטיסטיים מדגימים את התהליך שבאמצעותו עובדו ותוקנו תפיסות של מציאות ומודלים חברתיים", כותבת ג'ואן סקוט (Scott 1988, 113–138). מחקרים פמיניסטיים אחרים חשפו לאחורונה את ההנחות האנדרוצנטריות המתוחות בבסיסן של קטגוריות רבות המקובלות במפקדי אוכלוסין (Deacon 1985; Anderson 1988; Waring 1988; Folbre and Abel 1989).

הטיה ג'נדרית בהגדרה של פעילות כלכלית יצרנית – כמו זו שעליה התריעה "האגודה" – חשובה מאוד לניתוח שינויים שחלו בהשתתפות כוח העבודה הנשי בשוק העבודה. אחד ההיבטים של הטיה ג'נדרית כזו – המושג "עקרת בית לא-יצרנית" – נטמע בהדרגה במפקדי האוכלוסין באנגליה ובארצות-הברית במאה ה-19. ב-1800, נשים שעיקר עבודתן היה טיפול במשפחותיהן נחשבו לעובדות יצרניות. ב-1900 הן נדחקו רשמית לקטגוריה של "תלויים באחרים", לצד תינוקות, ילדים, חולים וקשישים.

כמה גורמים השפיעו על שינויי הגישות לעבודת הבית במאה ה-19. התלהבות חדשה מביתיות נשית (female domesticity) הרגיעה את אלו שחששו מהשפעות אפשריות של התפתחות הקפיטליזם על המשפחה, והגידול במספר המשרתות שחרר את נשות המעמד הגבוה מן המטלות המעיקות יותר של עבודות הבית. אבל השפעות אלה לא היו נקיות מאינטרס ג'נדר. כאשר חברי האיגודים המקצועיים טענו כי עקרות בית חרוצות הינן – או צריכות להיות – מוגדרות כ"נתמכות", הם העלימו את היתרונות שצמחו לגברים מעבודת הנשים במשק הבית.

חוקרי הכלכלה המדינית וסטטיסטיקאים מילאו תפקיד חשוב בהשרשת אוצר המלים החדש,

* Nancy Folbre, 1991. "The Unproductive Housewife: Her Evolution in Nineteenth Century Economic Thought", *Signs* 16 (3): 563–484. תרגמה מאנגלית איה בריר. תודות לאלכסנדרה קלב על עזרתה בעריכת התרגום העברי של המאמר.

שהשלים את האידיאליזציה של חיי המשפחה ואת תביעותיהם של הגברים לקבל משכורת משפחתית. אף כי בעבודות הבית עצמן הם דנו במפורש רק לעתים רחוקות, הם עסקו בנושאים קרובים, ועקבות השפעתם על המינוח הרשמי ניכרים במהלך התפתחותן של קטגוריות המפקדים. בבריטניה, ההנחה הראשונית שעקרות בית הן כוח עבודה מכניס נדחקה בהדרגה, בסיועו של הכלכלן אלפרד מרשל (Marshall). בארצות-הברית, הכלכלן רבי-ההשפעה פרנסיס אמסר ווקר (Waker), שניהל את מפקד האוכלוסין אחרי מלחמת האזרחים, התעלם מתרומתן היצרנית של עקרות הבית, למרות מחאות פמיניסטיות תקיפות. במסצ'וסטס, קרול רייט (Wright) הליברל תמך אמנם בהתייחסות לעבודות הבית, אבל גם במדינתו מפקד האוכלוסין נטש בהדרגה, אם כי מתוך הסתייגות, את מושג עקרת הבית היצרנית.

ביתיות ופחות ערך

שבחים לביתיות ולאופיו הייחודי של בית המשפחה מילאו תפקיד מרכזי בחשיבה החברתית של המאה ה-19. "פולחן הביתיות" תרם להופעת תרבות נשית ייחודית והפך לנושא חשוב בפמיניזם של המאה ה-19. בעוד המחקר הפמיניסטי התמקד בהיבטים החברתיים והתרבותיים של התופעה, הוא בדרך-כלל הוניה את השלכותיה הכלכליות (Welter 1966; Kerber 1988).

העלייה בחשיבותו המוסרית של הבית לוותה, למרבה האירוניה, בפחות ערכה הכלכלי של העבודה שנעשתה בו. הגידול בעבודה שכירה, שניתקה את האנשים מיחידות הייצור המשפחתיות, הניב, באופן בלתי-נמנע כמעט, תפיסות חדשות של עבודה יצרנית. סחורות שאפשר לרכוש ולמכור וכמויות שאפשר לבטא במונחים מוניטריים הפכו לקני-מידה לערך. אכן, ההתלהבות הגוברת מסטטיסטיקה חברתית, שהשתקפה בנסיונות החדשים לעריכת מפקדים, הסיטה את תשומת-הלב מפעילויות שאי-אפשר היה לכמת ולבטא במונחים כספיים.

במהלך המאה ה-19, עבודה שנעשתה לפניו במשקי הבית הפטריארכליים תחת סמכותם של אבות ובעלים, הומרה בהדרגה, אך רק באורח חלקי, עליידי שוק לא-אישי, שבו כוח העבודה נקנה ונמכר ככל סחורה אחרת. יותר ויותר נשים רווקות הצטרפו לכוח העבודה השכיר, אך רובן עזבו אותו עם נישואיהן. בארצות-הברית, במפקד האוכלוסין של 1900, הוגדרו 40% מן הרווקות מעל גיל עשר בתור "מועסקות", לעומת 6% בלבד מן הנשים הנשואות. באנגליה ובוויילס נרשמו ב-1901 כ-10% מן הנשים הנשואות כבעלות מקצוע (Twelfth Census of the United States 1900; Census of England and Wales 1861 and 1871 [1970]).

נתונים אלה ממעיטים מחשיבות תרומתן של נשים אלה לרווחתן הכלכלית של משפחותיהן. מחקרים רבים בהיסטוריה חברתית מלמדים כי נשים נשואות לא רק ביצעו את עבודות הבית אלא גם צברו הכנסה לא מבוטלת (Clark [1919] 1967; Abbott [1910] 1924; Jensen 1986; Goldin 1986). נשותיהם של איכרים, של סוחרים ושל בעלי מלאכה נטלו חלק בעסקים המשפחתיים. נשים רבות השכירו חדרים וגבו מהיריירים כסף תמורת עבודות בית כמו בישול וניקיון. למשפחותיהן סיפקו עקרות הבית מגוון רחב עוד יותר של שירותים ביתיים – הכנת ארוחות, כביסה, גידול ילדים, טיפול בחולים ובקשישים, ניהול משק הבית וטיפוח כללי.

בסוף המאה ה-18 ובתחילת המאה ה-19 נחשבה עבודת הבית כתרומה יצרנית ובעלת-ערך. למרות חלוקת העבודה הברורה בין המינים, גם גברים רבים וגם נשים ייצרו סחורות וסיפקו שירותים לשימוש ביתי, כולל דיור, ריהוט ומזון שגודל לצריכה עצמית. אולם, ככל שגודל חלקם של הגברים בכלכלת השוק, התחדדה ההבחנה בין ייצור לצריכה עצמית לבין ייצור-לחליפין, והראשון זוהה יותר ויותר כפעילות נשית מובהקת (Matthews 1987; Schwartz-Cowan 1983). הבית תואר תדיר במונחים נשיים – יציב, מרגיע, אלטרואיסטי, ולעומתו השוק היה ממלכה גברית דינמית, שהתאפיינה בתחרות ובחתירה להגשמת אינטרסים כלכליים אישיים.

שורשיו של הדגש החדש על מידות-טובות ביתיות, ולא דווקא על עבודה ביתית, נעוצים בחששות אמיתיים מפני עליית משקלם של ערכים כרווח ותועלת אישית – שעמדו בסתירה לערכים דתיים

מסורתיים. לדוגמה, ספרה של קתרין ביצ'ר (Beecher), המסה על כלכלת בית, שראה אור לראשונה ב-1841, הרחיק את ההיגיון הכלכלי של האנוכיות ושל הלסדה-פר (laissez-faire) מן התחום הביתי. משימתה הגדולה של "מדינת המשפחה", כתבה ביצ'ר, "היא להסתפק במועט ולחנך את בניה למלאכות של הקרבה עצמית למען הבורים והחלשים" (Beecher [1841] 1974, 9). ביצ'ר טענה בעקביות כי מחויבותן של הנשים לבית ולמשפחה היא משקל-נגד הכרחי לאנרכיה התחרותית של כלכלת השוק (Kish Sklar 1976).

ביצ'ר המשיכה ופיתחה את משנתה בספרה הבא, ביתה של האשה האמריקנית, שאותו כתבה יחד עם אחותה, הסופרת הארייט ביצ'ר סטו, (Beecher and Beecher 1869). הספר מבטא נאמנה את אופיה רבי-הסתירות של הביתיות הוויקטוריאנית. מצד אחד, הוא מספק שפע של פרטים טכניים המתייחסים לניהול ולביצוע יעילים של עבודת הבית. מצד שני, הוא מתייחס לעבודה זו כחובה מוסרית, ולא כפעילות בעלת חשיבות כלכלית העשויה להתארגן באופן שונה ולאו דווקא לפי קטגוריות של גנר. היתה זו עבודה משפחתית, לא ביתית; מטרתה היתה מימוש האחריות שהטיל האל, ולא יעילות כלכלית; ומניעיה לא היו תועלת אישית, אלא אהבה.

מרבית חוקרי הכלכלה המדינית איששו את ההבחנה הזאת בין העולם המוסרי (או הפרטי) לעולם הכלכלי (או הציבורי). בשייכם את הנשים והמשפחה לראשון, ואת הגברים והשוק לשני (Folbre and Hartmann 1988). אפילו הניאוקלאסיקנים האנגלים הבולטים, הידועים בדגש ששמו על השוק התחרותי, לא הניחו לאנוכיות הכלכלית לפגוע בתחום הביתי. סטנלי ג'יבנס, שהיה בדרך-כלל תומך נאמן בעקרון הלסדה-פר, הציע לאסור על אמהות לילדים מתחת לגיל שלוש לעבוד במפעלים ובבתי מלאכה (Jevons 1883). אלפרד מרשל הזהיר מפני העלאת משכורותיהן של נשים, כדי למנוע מהן את הפיתוי להזניח את חובותיהן הביתיות (Marshall 1930, 685, 517).

גם ההבדלים הגדלים בין המעמדות תרמו לפיתוח ההשקפה החדשה על תפקידי הנשים הנשואות. בארצות-הברית, בשנות השלושים של המאה ה-19, פינה האידיאל התרבותי של עקרת הבית את מקומו לדמות ה"לידי", האידיאל הוותיק של האריסטוקרטיה האנגלית (Eisenstein 1983). כיוון שמשרתים ביתיים הפכו זמינים ונפוצים יותר, משפחות מהמעמד הגבוה והבינוני הגדירו מחדש את תפקידי הרעיות, בהדגישן את כשרונות הטיפוח האישי שלהן ואת השפעתן התרבותית והמעמדית על בעלים וילדים. ב-1880 נמנו יותר מחמישה-עשר משרתים על כל מאה משפחות ברוב הערים הגדולות (Katzman 1978, 286; Dudden 1983; McBride 1976).

התרבות הוויקטוריאנית טיפחה אידיאלים מעודנים חדשים, שנשות מעמד הפועלים, הטרודות בדאגה למשפחותיהן, לא יכלו להרשות לעצמן בדרך-כלל (Lerner 1969). עם זאת, אידיאלים אלה קסמו להן – בין השאר משום שסייעו לייצב את השיטה הפטריארכלית המסורתית, שנתעררה בשל האפשרויות הכלכליות החדשות שנפתחו בפני נשים מחוץ לביתהן. וולי סקומב מתארת באופן משכנע את צמיחתה של "נורמת המפרנס הגברי" באנגליה כביטוי לאינטרסים הכלכליים של חברי איגודים מקצועיים מיומנים, שחששו מתחרות מצד נשים, שהיו מוכנות לעבוד תמורת שכר נמוך יותר (Seccombe 1986). גברים גם הפיקו תועלת כלכלית מן השירותים הביתיים הזולים שנשים סיפקו להם בבית (Hartmann 1976; Foner 1979; Rose 1986; Webb 1989).

האיגודים המקצועיים באנגליה ובארצות-הברית, שהיו גבריים ברובם, ניסחו את תביעותיהם במונחים של "משכורת משפחתית", שלמעשה, רק גברים היו יכולים להרוויח אותה (May 1985, 113–131). אוצר מלים כלכלי מילא תפקיד חשוב בטיעונים כגון אלה. תנו דעתכם לדבריו של חבר האיגוד הלאומי של פועלי הדפוס, שמחה על השתתפותה של סוזן ב. אנתוני בוועידה הארצית של איגודי העובדים ב-1869: "הגברת מבקשת להרחיק את הנשים מגיגית הכביסה, ובשם אלוהים, מי ילך לשם אם לא הן? אני מאמין באשה הממלאת את תפקידה, בגברים הנושאים אותן לנשים ומפרנסים אותן" (Foner 1979, 136). דאגתו של האדון הזה לכביסה שלו מרמזת על האינטרס

* סוזן ב. אנתוני, יחד עם אליזבת קאדי סטנטון (המוכרת בהמשך המאמר), היו מן המנהיגות הבולטות של תנועת הנשים בארצות-הברית למען שוויון זכויות ובעיקר למען זכות הבחירה לנשים (ג.ב.).

שהיה לגברים בביצור חובותיהן הביתיות של הנשים – אינטרס שטושטש באמצעות מושג ה"מפרנס" הגברי. כאשר חברי איגודים מקצועיים טענו כי עליהם להשתכר די הצורך כדי שנושתייהם לא ייאלצו לעבוד, הם הגדירו בבירור את ה"עבודה" כמשהו המתבצע מחוץ לבית, ותמורת שכר. בתארם את עצמם כמפרנסים היחידים של המשפחה, המעיטו הגברים מערך השירותים הביתיים והמשפחתיים שניתנו להם בתמורה למשכורות שתמרו.

האדרת המעלות הביתיות, הגידול בפערים מעמדיים ובאינטרסים פטריארכליים – כל אלה תרמו לעיצוב אופיה החדש של עבודת הבית. אולם העדות המובהקת ביותר לפיחות ערכה של עבודת הבית מצויה בתולדות הכלכלה המדינית האנגלו-אמריקנית. מדע מתפתח זה הפגין, להלכה ולמעשה, נטייה ברורה להתייחס לעבודת הבית של נשים במונחים מוסריים ולאוו דווקא כלכליים. מכאן נבע סיווג סטטיסטי חדש של עקרות בית, שמצא את ביטויו בהדרגה במפקדי האוכלוסין.

אנגליה וויילס

אנגליה היתה מולדת הכלכלה המדינית הקלאסית ומפקדי האוכלוסין שנעשו בה שימוש דגם לכל שיטות איסוף הנתונים במושבותיה, ומאוחר יותר בחבר-העמים הבריטי. שלא כמו בארצות-הברית, שחוקתה חייבה לערוך מפקד אחת לעשר שנים כדי לסייע בקביעת הייצוג הפוליטי, בבריטניה נערכו המפקדים המוקדמים כחלק ממערכת קיימת של רישום פרטי חיים כלליים, ולכן הם הושפעו מאוד מסוגיות רפואיות כמו, נתוני תמותת תינוקות (Eylar 1979). ייתכן שכתוצאה מכך, פרקטיקות המפקד המוקדמות שיקפו את הערכתם של הרופאים באשר לקשיים הכרוכים בגידול ילדים, יותר מאשר את העדר העניין של הכלכלנים בצורות עבודה כאלה.

מלכתחילה עסקה הכלכלה המדינית בהבחנה בין עבודה יצרנית לעבודה לא-יצרנית. במאה ה-18 טענו הפיזיקורטים הצרפתים כי החקלאות היא המקור האמיתי היחיד לערך עודף (surplus), ואת הרווחים מייצור תעשייתי תיארו כלא-יותר מאשר חלוקה-מחדש של הערך. אולם הכלכלן הסקוטי אדם סמית הגן בלהט על הייצור התעשייתי וקרא להגדרה חדשה של עבודה יצרנית, שתתבסס על הוספת "ערך נקי" לסחורה עוברת לסוחר (Blaug 1985). הוא טען כי שירותים אינם יצרניים, מאחר שאינם תורמים לצבירת עושר פיסי. משרתים ביתיים, לדוגמה, רק העלו והבליטו את רמת החיים של מעסיקהם.

סמית השתמש במונח "יצרני" בעיקר כדי לאפיין פעילויות שתמרו לדעתו לצמיחה כלכלית. רוב ממשיכיו בני תקופתו, ובכלל זה דיוויד ריקרדו, תומס רוברט מאלתוס וג'ון סטיוארט מיל, החרו החזיקו אחריו. אולם איש מהם לא קיבל את הגדרותיו במלואן, ובמיוחד לא מיל, שטען כי שירותים מסוימים, כמו הכשרת עובדים, תורמים לצמיחה כלכלית ועל כן יש לראות בהם פעילות יצרנית (Barber 1979, 97). העובדה שסוגיה זו מעולם לא נפתרה היא אחת הסיבות לכך שהדיכוטומיה הקלאסית בין עבודה יצרנית לעבודה לא-יצרנית הומרה בהדרגה בהבחנה חדשה, בין עבודה שמתבצעת במסגרת השוק לבין עבודה שאינה מתבצעת במסגרת השוק. קרי, בין עבודה בעלת-ערך-שוק לעבודה חסרת-ערך-שוק.

בסוף המאה ה-19 הגיעו רוב הכלכלנים לכלל הסכמה כי כל השירותים-בתשלום צריכים להיחשב כיצרניים, ורבים המליצו לזנוח את השימוש במונח "לא-יצרני" (Schumpeter 1954, 628; Eatwell et al. 1987, 1008). עם זאת, הם גם הסכימו, כמעט פה אחד, כי שירותים חסרי-ערך-שוק נמצאים מחוץ לתחום הכלכלה ולפיכך אינם תורמים לצמיחה כלכלית. כך, משרתים בתשלום נחשבו לחלק מכוח העבודה, בניגוד לעובדי בית ללא-תשלום. כך הוגדר בעקיפין ייצור שלא במסגרת השוק – עבודת עקרת הבית, למשל – בתור לא-יצרני.

ההבחנה החדה בין הבית לבין השוק לא ניכרה במפקדים המוקדמים שנעשו בבריטניה. בעקבות ניסיון כושל ב-1801 לאסוף מידע על עיסוקים של יחידים, בדקו המפקדים של 1811, של 1821 ושל 1831 את עיסוקיהן של משפחות כיהידות יצרניות. כפי שמציינת קתרין חכים, "הרעיון של גבר שכיר המפרנס את משפחתו לא היה מוכר במחצית הראשונה של המאה ה-19. ההנחה היתה שכל

חברי הבית תרמו למפעל המשפחתי בחקלאות, במסחר או במלאכת-יד (אלא אם נהנו מהכנסה עצמאית שלא מעבודה) (Hakim 1980, 554). ב-1831, עיסוקיהם של גברים בני עשרים ומעלה נמנו בנפרד, וכך גם עיסוקן של משרתות בנות כל הגילים. ב-1851 נמנו לראשונה עיסוקים נשיים כלליים (Census of Great Britain [1851] 1970, lxix). רשימת הקטגוריות שהתייחסו לעיסוקים אלה כללה בין השאר עבודת בית ללא-שכר, ולצדה עיסוקים בתשלום, כגון מורה או תופרת.

בהשפעת הרופא ויליאם פאר (Farr), הציב המפקד של 1851 "נשים, אמהות ופילגשים" בקטגוריה משלהן, "המחלקה החמישית" בקרב העיסוקים. נשים שעבדו מחוץ לבית קובצו בהתאם במחלקות נפרדות. סיווג נפרד נוסף (ה-17 במפקד) יוחד ל"נתמכים" או לאלה הנסמכים על שולחן הקהילה: "ילדים, חולים ולקויים בשכלם, צוענים ונוודים, וגברות ואדונים מסיימים בעלי מקורות הכנסה בלתי-תלויים" (Davies 1980). הדיון הרשמי בסיווג ביטא הערכה רבה לעבודת הבית: "ענף הייצור החשוב ביותר של המדינה הוא אוכלוסייתה" (Census of Great Britain [1851] 1970, lxxviii). אך מכאן והלאה פנה הטקסט לגנות תעסוקת נשים מחוץ לבית.

בניתוחיהם הביקורתיים של המפקדים האנגליים המוקדמים מדישים דסלי דיקון וארוארד היגס את השפעת האוריינטציה הרפואית של פאר (Deacon 1985; Higgs 1987). אולם פאר לא היה חסין בפני הדעות הרווחות בקרב אנשי הכלכלה המדינית. נימת הדיון בעבודת נשים בספרי המפקדים שעליהם הוא פיקח השתנתה במשך הזמן. במפקד 1861 של אנגליה וויילס, נשים נשואות ואלמנות ש"לא תוארו באורח אחר" נכללו במחלקה השנייה, "המחלקה הביתית" – לצד חוקרים, עובדי בית בתשלום, בדרנים ואנשים שהעניקו שירות אישי, כמו ספרים. אולם מן הדיון במפקד עלתה נימה מתנצלת: "נשים אלה מדווחות לעתים בשאלונים החוזרים כחסרות עיסוק. אבל רעיה ואם ועקרת בית הם העיסוקים החשובים ביותר במדינה – כפי שיתברר ברגע שיוצג, ולו לרגע, לבטלם" (Census of England and Wales 1861 and 1871 1970, 33).

המפקד של 1871 השתמש בקטגוריות דומות, אך התמודד באופן גלוי יותר עם שאלת המינוח. ההערות מציינות כי העיסוק של רעיה ואם הוא "אצילי וחיוני", אך הן גם מפנות את תשומת-הלב לגידול המהיר ב"שיעור הנשים העוסקות במובהק בעבודה יצרנית", כלומר, במפעלים (שם, xliii). הניסוח מרמז שעבודת בית שאינה משולמת, נאצלת ככל שתהא, לא נחשבה יצרנית באמת.

ובכל זאת, זהו רק רמז; נשים נשואות ואמהות יכולות היו להיכלל – אך לא נכללו – בקטגוריה חדשה של "חסרי-הגדרה ולא-יצרניים", שכללה אנשים חסרי עיסוקים מוגדרים וכאלה שעיסוקיהם תוארו באופן כללי או מעורפל. ויליאם פאר פרש זמן קצר לאחר פרסום המפקד של 1871, והמפנה שחל במינוח התעצם במפקד של 1881. רעיות ונשים אחרות שעסקו בעבודות בית מוקמו בקטגוריה של "חסרי התעסוקה", שמן הסתם המירה את הקטגוריה הקודמת של "חסרי-ההגדרה והלא-יצרניים". בדיון צוין כי רבים מ"חסרי-התעסוקה" היו נשים, "שרובן המכריע היו נשואות ועסקו בנייהול משק הבית, ושאפשר לקרוא להן חסרות תעסוקה רק במונח הצר של המונח בדיווחי המפקד. רבות מן הנשים האלה, גם אם לא היו נשואות, עסקו אף הן בעבודות בית, או סיעו לאבותיהן או לקרובי משפחה אחרים בענייני עסקים" (Census of England and Wales [1881] 1970, 63). ואם קודם לכן משרד הרישום התנצל על שהחשיב נשים נשואות ואמהות כמועסקות, עתה הוא התנצל בדיוק על ההפך.

ב-1890 התכנסה ועדה פרלמנטרית כדי לדון בדרכים לשיפור המפקד. הכלכלן הניאוקלאסי החשוב אלפרד מרשל, שזומן להעיד בפני הוועדה, הציג מפקד גרמני עדכני כדוגמה לשיטת מפקד טובה יותר. מרשל טען שקטגוריות התעסוקה במפקד האנגלי לא יצלחו להסביר את ההבדלים בין עבודה מיומנת לעבודה לא-מיומנת (Report 1890, 13, 68). הוא גם התמרמר על גודלה של קטגוריית ה"לא-מועסקים" דחק בוועדה לבטלה. "בארצות אחרות", הסביר, "אלה התלויים לפרנסתם באחרים בעלי תעסוקה נרשמים כ'נתמכים', כך שהמספרים בטור הלא-מועסקים נמוכים מאוד" (שם, 66).

מרשל קיבל את המוסכמה הגרמנית לסווג נשים נשואות כ"נתמכות" – סיווג המתיישב יפה יותר עם מסורת הכלכלה המדינית האנגלית מאשר הסיווגים בשיטות פקידה קודמות. לפי יומניה של ביאטריס ווב (Webb), אשר בעת שפגשה את מרשל התנגדה עדיין למתן זכות הצבעה לנשים,

תיעב מרשל את הרעיון של עצמאות נשית והסתייג ממנו (McKenzie and McKenzie 1982, 273).¹ ספרו הקלאסי עקרונות הכלכלה מאזכר רק בדרך אגב את הבעייתיות בהגדרה החדשה של עבודה יצרנית: "בבתים שאין בהם משרתים", כתב מרשל, "יש עם זאת אי-התאמה מסוימת בהתעלמות מעבודות הבית הקשות שעושים נשים ואחרים מבני הבית" (Marshall 1930, 80).

לפחות אחד מבני-דורו של מרשל, מן הפחות הידועים שביניהם, הקדיש מעט יותר תשומת-לב למשמעות הכלכלית של עבודת נשים במשק הבית. הכלכלן ויליאם סמארט כתב:

את שוויה האמיתי של הכנסה זו נוכל לשער, אם נדמיין כמה היה עלינו לשלם למשרתים תמורת אותה עבודה שעושות עתה רעיות, מטפלות ובנות, וכמה בלתי-אפשרי יהיה להשיג עבודה דומה תמורת תשלום. אילו פנו נשים כאלה לבית-החרושת או לחיים מקצועיים, היה עלינו מן הסתם להוציא מספר גדול בהרבה של אנשים מבית-החרושת או מהמלאכות כדי שימלאו את מקומן, ועוד היינו יוצאים כששכרנו בהפסדנו (Smart 1899, 69).

למרבה הצער, בשעה שהביע סמארט חששות אלה, המינוח החדש של המפקדים כבר הגביל את הסיכויים להעריך באופן אמפירי עבודות אלה.

ב-1891 הוגבלה "קטגוריית הבית" במפקד של אנגליה וויילס לאלה המועסקים בתשלום בשירות ביתי. הקטגוריה של "חסרי-העיסוק" פשוט נעלמה מן הסיווג, לפי המלצתו של מרשל. אזור מנומס של רעיות ואמהות הופיע בכל זאת: "עם זה, החשוב בעיסוקים הנשיים... אינו זוכה כלל להכרה – היינו, גידול ילדים וניהול חיי הבית". אילו נכללו העיסוקים האלה במפקד, נאמר בהמשך, היה שיעור הנשים המועסקות קרוב לזה של גברים (Census of England and Wales 1891, 58).

ב-1890 שינתה גם אוסטרליה, שהיתה מושבה בריטית חשובה, את הסיווגים שלה באופן דומה. תומכי ההבחנה הברורה בין גברים כ"מפרנסים" לנשים כ"נתמכות" נחלו הצלחה מלאה כאשר, בהעדר ניסוח ברור של העמדה המנוגדת, סווגה עבודת הנשים כביתית, והנשים עצמן סווגו כ"נתמכות". המנהל הראשי של מפקד האוכלוסין של ניו סאות' וויילס טען כי "תרומתן של נשים לכלכלת המשפחה והתחרות שלהן על משרות גרמו לירידה הן במשכורות הגברים והן ברמת החיים של הקהילה" (Deacon 1985, 35). עוד טען המנהל כי סטטיסטיקות לאומיות שיראו שיעור נמוך של השתתפות נשים בכוח העבודה עשויות לחזק את דימויה של אוסטרליה כמושבה משגשגת הראויה להשקעות של אנגליה.

ארצות-הברית

מפקדי האוכלוסין הפדרליים האמריקניים עוצבו מלכתחילה ברוח המסורת המהוללת של הכלכלה המדינית האנגלית. נראה כי חוסר קשר עם משרד העוסק ברישום השינויים באוכלוסיה הסיח את תשומת-הלב מגידול ילדים ומפעילויות ביתיות אחרות. קטגוריות התעסוקה הרגילות התעלמו בעקביות מעבודות הבית של נשים, והמחאות הפמיניסטיות, רהוטות ככל שהיו, לא הותירו כל רושם.

חוקרי הכלכלה הפוליטית בארצות-הברית מעולם לא אימצו במלואה את הבחנתו של סמית בין עבודה יצרנית לעבודה לא-יצרנית (Conkin 1980, 147). עם זאת, הם גילו תמימות דעים באשר

1. וזו הפיסקה בשלמותה: "שיחה עם פרופסור מרשל, הוא סבור כי האשה היא יצור נחות וכי אם תחול להיות נחותה, לא תהיה לגבר סיבה להינשא, שכן הנישואין הם הקרבת החירות הגברית וגברים יכולים לסבלם כל עוד פירושם הוא המסירות, בגוף ובנפש, של האשה ואף רגע לא יותר מזה. לכן אל לה לאשה להתפתח בדרך שלא תנעם לגבר: היינו, כוח, אומץ לב, עצמאות אינם מושכים בנשים, והתחרות בעיסוקים גבריים היא לא נעימה בעליל. לכן יש לרכא עצמה גברית ויכולת גברית בנשים ועל הגברים 'להחרימן'. הניגוד הוא מהות הקשר בנישואין: חולשה נשית בניגוד לעוצמה גברית, אנוכיות גברית בניגוד להקרבה עצמית נשית. מובן שאני דוגלת בטיעון ההפוך; כלומר, בכך שיש אידיאל של אופי שבו עצמה, אומץ לב, אהדה, הקרבה עצמית, דבקות במטרה חוברים ליצירת אינטלקט ברור ומרחיק ראות; ואידיאל זה משותף לגבר ולאשה."

לאייכשירותן של נשים לביצוע עבודה חשובה. העובדה שלפני 1880 לא התקיים כלל דיון בנושא זה היא אולי משמעותית יותר מאשר מעט ההערות שכן נשמעו. אף על פי כן, ראוי לציין את הכלכלן המדיני הנודע אמסה ווקר (Amasa Walker), שהתעקש כי משכורות הנשים צריכות להיות נמוכות כיוון ש"הרעיונות הרווחים בקהילה מגבילים אותן לעיסוקים שאפשר לוותר עליהם בקלות" (Dorfman 1969, 750). איש הדרום הנודע תומס דיו (Dew) סבר כי בשל תכונותיהן השכליות הנשים מתאימות לתפקידים הדורשים כניעות וקבלת מרות (שם, 908). לרעיונות אלה היתה השפעה מועטה בלבד על מפקדי האוכלוסין המוקדמים, שהתמקדו, כמו באנגליה ובוויילס, במשפחות ולא ביחידים. בשנת 1820, שבה פעילויות כלכליות הפכו לראשונה למושא התעניינות, מנה המפקד הפרדלי את מספר המשפחות שעסקו בחקלאות, במסחר ובייצור תעשייתי.² המפקד של 1830 לא התייחס כלל למקצועות, אך זה של 1840 דמה במבנהו למפקד של שנת 1820.

ככל שגדלה ההעסקה בתעשייה כן גדלה גם ההתעניינות במקצועות אינדיבידואליים. המפקד של 1850 בדק את "המקצוע, העיסוק או משלח היד של כל גבר מעל גיל 15" (Wright 1900, 147). מ-1860 ואילך הופנו שאלות אלה גם לנשים. המפקד האמריקני, שלא כמו זה של אנגליה וויילס, לא הכיר רשמית בעיסוקה של עקרת הבית.

השפעת הכלכלה המדינית גדלה והחלה ניכרת בבירור מ-1870, כאשר פרנסיס אמסה ווקר, בנו של אמסה ווקר, קיבל לדידו את ניהול המפקד. מבין כל הממונים על הסטטיסטיקה הרשמית במאה ה-19 היה ווקר בעל המוניטין האקדמיים היוקרתיים ביותר. הוא כיהן כנשיא מכון מסצ'וסטס לטכנולוגיה (MIT) וגם ישב בראש האגודה האמריקנית לכלכלה בין השנים 1885 ל-1892 (Munroe 1923, 328; Solow 1987).

תחת שרביטו, קבע המפקד קריטריון מפורש לעיסוקי נשים: "המונח 'מנהלת משק בית' יוחד לאנשים המקבלים משכורות או שכר על השירות [שהם מעניקים]. נשים המנהלות בית בשביל משפחתן או בשביל עצמן, ללא עיסוק מכניס אחר, יירשמו כ'עקרות בית' [keeping house]" (Wright 1900, 159). מניסוח זה משתמע כי תחזוקת בית, אם כי לא נכללה בסיווג המפקד, נחשבה לעיסוק יצרני.

פרנסיס ווקר תמך בזכות ההצבעה של נשים וטען כי צריכה להיות להן נגישות רבה יותר למשרות בתחום הציבורי, אולם רק עד גבול מסוים. כמו אביו, שתיאר נשים כמי ש"אינן מסוגלות לפרנס את עצמן", גם ווקר הבין לא האמין ביכולתן היצרנית של נשים (Walker [1874] 1969). השקפותיו על המשפחה היו מאלתוטיאניות מובהקות: הגברים מפרנסים את הנשים מתוך "ציות לאינסטינקט טבעי, אשר מבחינת תובענותו מן הגברים רק הצורך באוכל חזק ממנו" (Walker [1883] 1911, 297). כמי שהצטיין במלחמת האזרחים וכונה תכופות בתואר "גנרל", תיאורו של ווקר את התפקיד שנועד לנשים בכלכלות פרימיטיביות נראה כמו רשימה של הנחיות צבאיות: "היא תטווה ותארוג... היא תשאב מים... היא תשמור על רמה מסוימת של סדר והיגיונות בבקתה או באוהל". בהמשך הוא אף הבהיר כי נשים בחברות כאלה אינן עובדות יצרניות: "אנו רשאים להניח כי בהכללה, היא אינה מייצרת באותה מידה שהיא צורכת" (שם).

תפיסתו של ווקר כי עבודת הבית של נשים איננה יצרנית השפיעה גם על הערכות המפקד ועל האומדנים להשתתפות הנשים בכלכלת השוק. לפי דיווחו של ווקר עצמו, המפקד מנה פחות נשים שעבדו מחוץ לבית מכפי שהיו באמת. הוא ייחס זאת במידה רבה לנוהג החברתי ולהטיה של הפוקד. במפקד האמריקני של 1870 כתב ווקר:

ההנחה היא שלכל גבר יש מקצוע, ובדיקת עשרות אלפי עמודי השאלונים שהוחזרו במפקד הנוכחי הניחה את דעתו של המפקד כי רק במקרים נדירים... לא בדקו עוזרי המרשל בייעולות

2. ובכל זאת, אפילו בשלב כה מוקדם, "יצרנים ביתיים" הובדלו במפורש מאחרים, בחינת "משניים גרידא, ולא [שייכים ל]מקצוע המאפיין כהלכה מעמד בחברה שאליו משתייך פרט כזה". מלים אלה, שיוחסו לג'ון קווינסי אדמס, מרמזות לכך שהמפקד היה מעוניין יותר ב"אפיון כהלכה" של מעמד (שהוגדר בהרחבה כך שישלול את מעמד עקרות הבית) ולא דווקא בעמידה על היקפו האמיתי של הייצור התעשייתי. ראו Wright 1900, 135.

והשיגו את [פרטין] המקצוע של גברים או של נערים הבוגרים דיים כדי לעבוד. ההפך הוא הנכון במקרה של נשים וילדים קטנים. ההנחה, שבדרך-כלל תואמת את העובדות, היא כי הם אינם מועסקים בעיסוקים מכניסים. אלה שכן עובדים בעבודה מכניסה הם היוצאים מן הכלל, ומכאן ברור כי רק טעויות אנוש הן שגרמו לפוקדים לשכוח לעתים לשאול את השאלה (שם, 375).

מכאן, נשים שהשכירו חדרים לדיירים או למתאכסנים, שסייעו במשק או בעסק המשפחתי או שעשו בביתן עבודה תעשייתית לפי חוזה עם בתי-חרושת שונים, לא נמנו בין המועסקים בשכר, למרות שהרוויחו כסף על עבודתן (Bose 1987; Folbre and Abel 1989).

פיחות ערכה של עבודת הבית היה זה זמן רב נושא למחאה פמיניסטית. פמיניסטים טוציאליסטים מוקדמים כמו ויליאם תומפסון (Thompson) ופרנסס רייט (Wright) העלו את הנושא באנגליה בשנות השלושים של המאה ה-19. בארצות-הברית קראו אלה שכוננו "פמיניסטים מטריאליים" לארגון יעיל יותר של עבודת הבית, כולל התקנת מתקנים משותפים להכנת ארוחות, שינצלו את טכנולוגיות הבישול החדשות (Taylor 1983; Hayden 1981). בשנות הששים, כשהאגודה הלאומית למען זכות בחירה לנשים גילתה את האפשרות לשתף פעולה עם איגודים מקצועיים פרוגרסיביים, רבות מחברותיה הדגישו את הקושי והשעמום בעבודות משק הבית, כמרגם את ניצול הנשים שעסקו בהן. אליזבת קאדי סטאנטון הכריזה כי ההבדל היחיד בין עבודת הבית של נשים לעבודת הגברים הוא בכך שהיא נעשית "ללא-שכר, בכדידות חברתית ותובענותה אינה יודעת גבול" (Anthony and Cady Stanton 1868, 393). אליזבת בלאקוול (Blackwell) כתבה: "התיאוריה שלפיה... הנושאת במשותף בעול היא בכל זאת 'נתמכת' בידי בעלה היא קללתה של כל חברה" (Leach 1980, 193). כמה מן החברים המתקדמים של האיגודים המקצועיים, מבין אלה המכונים "אבריי העבודה" (Knights of Labor), הסכימו איתה לחלוטין (Levine 1984).

ביקורת פמיניסטית מפורשת על המפקד צמחה מתוך "האגודה לקידום נשים", קבוצה שנוסדה ב-1873 וכללה רבות מן הנשים המשכילות ביותר בתקופתן. קהילת מסצ'וסטס זכתה לייצוג טוב במיוחד בדמותן של ג'וליה וורד האו (Julia Ward Howe), פעילה פמיניסטית בולטת; מלוסינה פיי פירס (Melusina Fay Pierce), שנודעה בתמיכתה בקולקטיוויזציה בעבודת הבית; ומריה מיטשל (Maria Mitchell), אסטרונומייה מהרווארד. הקבוצה, שכונתה לעתים בחיבה "אגודת הגברות למדע חברתי", קיימה ועידות שנתיות במשך כל שנות התשעים וסייעה לתכנן את תערוכת הנשים בתערוכת המאה של 1876 (Leach 1980, 292-322).

האגודה לא הסתפקה בפעילות למען "שנים-עשר מיליוני הנשים האמריקניות הזוכות להתעלמות בתור עובדות או יצרניות" (ראו נספח, עמ' 185-186). בהתאם לתחומי ההתעניינות המקצועיים שלהן, ציינו החברות באגודה כי המפקד יוכל לשפר את איכות תונויו על נשים וילדים אם יעסיק נשים משכילות כפוקדות. בסיכומי הפרוטוקולים של הוועידות אין זכר לתגובה על הצעה זו, עד למאמר רטרופקטיבי קצר שפורסם ב-1893. מתברר שווקר הזעיק להגנתו את פולחן הביתיות: "הגברות בעצמן", כך טען, "מסרבות להודות שהן עובדות למהייתן" (AAW 1893, 9).

ב-1900 אימץ המפקד האמריקני פירוש חדש של המונח "מפרנס", בהזיהירו כי "יש להבינו באורח שונה במקצת ממוכנו השגור... הוא לא כולל אדם שפרש מעבודה או מעסק, או רעיה או בת המתגוררים בבית ומסייעים במטלות הבית ללא-תשלום" (Twelfth Census of the United States) 1901, 225 [1900]. רעיות ובנות שלא הועסקו בתשלום הוגדרו רשמית כ"נתמכות". בסוף המאה ה-19 הפכו מפקדי אוכלוסין נפוצים יותר ויותר במדינות ארצות-הברית, ורובם התאימו עצמם למבנה ולמינוח הפדרליים,³ להוציא את המפקד של מסצ'וסטס, שהיה חריג משמעותי.

3. הכללה זו מבוססת על בדיקת מפקדי המאה ה-19, ממדינות שבהן נערכו יותר משמונה מפקדים: ניו-יורק, מישיגן ואיווה, כמרגם המדינות המערביות טקסס וקולורדו. מרבית המדינות לא ניהלו מפקדים שיטתיים במהלך המאה ה-19 וההתעניינות בקטגוריות תעסוקתיות הוגבלה למדינות המתועשות יותר.

האנומליה של מסצ'וסטס

מפקד האוכלוסין של מדינת מסצ'וסטס לשנת 1875, שהיה ככל הנראה המפקד השאפתני ביותר לזמנו, אסף ועיבד מגוון נדיר של נתונים חברתיים. מורכבותו זו טשטשה כנראה את העובדה שהוא הושתת על שיטת הסיווג האנגלית, שבה עבודת הבית של נשים זכתה לתשומת-לב ועומה, אם בכלל. המונחים החריגים שנהגו באותו מפקד מייצגים עקיפה מעניינת של שיטות המפקד הפרדלי, ורק בהדרגה התמוזגו בזרם המרכזי.

עקרות בית ורווקות שעבדו במשק הבית ללא-שכר נכללו במפקד 1875 בקטגוריה הרחבה יותר של "בעלי תפקיד ביתי ואישי", בצד תת-קטגוריות של תעסוקה בתשלום כמו מנהלי משק בית, משרתים, מטפלות וכובסות. על-פי ההקדמה לכרך הראשון ברור כי עבודת הבית נחשבה ליצרנית: "המונחים 'לא-יצרני' ו'חסר תעסוקה' חלים על כל מי שאינו נוטל חלק בעבודת החיים" (*The Census of Massachusetts* [1875] 1876, xlix). אכן, ל"לא-יצרנים ובעלי נכסים" יוחדה קטגוריה נפרדת.

אולם עדיין ניכרים במפקד גם עקבותיו של הרגש המיושן של אדם סמית על ייצור סחורות חומריות. הערות המבוא מציינות כי רק העוסקים בחקלאות, בדיג, בחרושת, בתעשיות המכניות, כמרגם שוליות ופועלים אכן מפיקים תוצרים. כל השירותים, אף אם נעשו בתשלום, נחשבו שונים מחקלאות ומייצור תעשייתי, ומכאן משתמע שנראו כ"חשודים".

נשים נשואות לא הוגדרו אוטומטית בתור עקרות בית. כמה מהן תוארו כמי ש"אין להן מה לעשות זולת פיקוח על משקי הבית", והיו גם כאלה שעשו עוד פחות מכך. לפי ניסוחו של המפקד עצמו: "יש 4,786 רעיות שראשיהן נועדו לקישוט ותו לא" (שם, 1). שיעורן של אלה הגיע לפחות משני אחוזים מכלל הנשים הנשואות.

במפקד 1885 של מסצ'וסטס בוטלה קטגוריית ה"לא-יצרנים ובעלי נכסים" והוחלפה במגוון קטגוריות חדשות, כולל "לאחר פרישה": "אלה המוחננים ביכולת, מורשת או נרכשת או שאינם זקוקים, מטעמים כלשהם, לתעסוקה פעילה כדי להתפרנס, להבדיל מאותם אנשים המסווגים בתור 'נתמכים', התלויים פחות או יותר בקרובי משפחה או בידידים למחייתם" (*The Census of Massachusetts* 1885, xxi). ברומה לכך, המונח "לא-יצרני" יוחס ל"אותם אנשים מוכי גורל, ילדים חסרי-בית, קבצנים, כלואים ואסירים, אשר מחמת מומיהם וכו' הם חסרים עיסוקים יצרניים". המפקד השתמש במונחים "נתמך" ו"לא-יצרני" באופן מאוד מצומצם: הם לא נועדו לעקרות בית.

אבל הטקסט שנלווה לטבלאות ב-1885 שיקף במידה רבה את החשיבה המקובלת של התקופה. מספרן של עקרות הבית ושל נשים אחרות שעבדו בבית ללא-תשלום, כמורגם מספרם של חוקרים וסטודנטים, נוכו מן המספר הכולל, כדי להגיע ל"עיסוקים מכניסים". הגדרת המושג "עקרת בית", שהתבססה קודם על העבודה שהתבצעה בפועל, השתנתה ונוסחה במונחים חברתיים, כלליים יותר: "במונח 'עקרות בית' הכוונה לנשים שמנהלות את משק הבית, כלומר, הרעיה או מישהו אחרי במשפחה הממונה באורח כללי על ענייני הבית" (שם, xxv). "עבודת בית" תיארה את עבודתם של רווקים שעבדו בבית ללא-תשלום ושמרה על משמעות ייחודית, שהיתה במידת-מה חפה מהגדרות גנדר. מבין 89,062 אנשים שתאמו את ההגדרה הזאת, 77 היו גברים.

הסתירות הברורות נשמרו גם במפקד 1895 של מסצ'וסטס. עקרות בית ועבודת בית סווגו כ"שירות ביתי", במקום בקטגוריות "חסרי-הכנסה", ה"לא-יצרנים" או ה"נתמכים". אבל ב-1905 ויתר המפקד של מסצ'וסטס על מונחיו החריגים וסיווג את עקרות הבית ואת עבודת הבית כ"חסרי-הכנסה", בצד חוקרים, סטודנטים, אנשים שפרשו מעבודתם, מובטלים במשך שנה ונתמכים. קטגוריית "השירות הביתי והאישי" הוגבלה לאלה שקיבלו משכורת או שכר על עבודתם. שינוי מושגי זה נידון בדו"ח השנתי ה-20 במספר של הלשכה הסטטיסטית לנתוני עבודה של מסצ'וסטס (1889), שסיכם את ממצאי מפקד 1885 בנושא נשים בתעשייה. להסבר הארכני בעניין הרחקתן של נשים מ"עבודות מכניסות" נלוותה נימה מתנצלת המזכירה את זו שניכרה במפקד האוכלוסין של

* המונח באנגלית, "or some person in the family", אינו מאפשר לקבוע אם מדובר בגבר או באשה (ב.ב.).

אנגליה וויילס אחרי 1880. אולם הדיון, שהיה תקיף הרבה יותר בביקורתו על החשיבה המקובלת, כמו חוזה את שאלותיו של ויליאם סמארט באשר לערכה המרומז של עבודת בית ללא-תשלום – כלומר, כמה היא היתה עולה אילו שילמו עבורה:

ברי כי [עקרות בית] אינן מקבלות משכורת או שכר סדיר, אבל עבודתן שווה ללא ספק את מה שצריכים היו לשלם תמורתה, אילו עקרת הבית, ככזו, לא עבדה כלל. 372,612 עקרות בית היו במסצ'וסטס ב-1885 ורק 300,999 נשים הועסקו בכל יתר ענפי התעשייה. אילו לא ציפו או דרשו מעקרת הבית שתעבוד, אזי צריך היה להמיר את עבודתן של 372,612 נשים בשירות בתשלום. תושבי המדינה עצמה לא יכולים לענות על ביקוש כזה של עבודה. על כן, מאחר שעבודתן של עקרות הבית הינה תנאי הכרחי לקיום החברה במתכנתה הנוכחית, עקרת הבית היא ללא ספק חלק מן ה"תעשייה". כאמור, היא נעדרת מן הטבלאות הקודמות אך ורק מטעמים של מוסכמה ושירות-לב. עקרת הבית היא חלק מצבא העובדים ממש כמו הפקיד או טוהה הכותנה, ולעתים קרובות מדי היא משלימה את עבודת יומה "בתעשייה" באמצעות מטלות של משק הבית המבוצעות בבית אך אינן מסווגות "בתעשייה" (*Massachusetts Bureau of Labor Statistics*) (1889, 579).

מחברו של הסבר מרחיק ראות זה נותר עלום. ידוע רק שהוראס ודליין (Wadlin), מנהל הספרייה הציבורית של בוסטון, הוא שהיה מופקד על משרד העבודה של בוסטון בעת ההיא. את האחריות למינוח הנדיב יותר בסגנון האנגלי של מפקדי 1875 ו-1885 ניתן לייחס כמעט בוודאות למנהל דאו קרול רייט (Wright), שהיה בעל השקפה תיאורטית ייחודית, גם אם לא מפותחת, על עבודת משק הבית של נשים. מפקד 1875 של מסצ'וסטס ייצג את הופעת הבכורה הרשמית שלו כאחד הסטטיסטיקאים בעלי ההשפעה הרבה ביותר בשלהי המאה ה-19. רייט, ששימש גם כסוכן מיוחד מטעם המפקד הפדרלי (האמריקני) של 1880, מונה לנציב העבודה הפדרלי ב-1885 ושימש בתפקיד זה עד 1905. במהלך כהונתו הוא פיקח על המפקד הכללי-אמריקני ב-1890 ועל מחקרים דו-חזות רבים שהתנהלו בחסות מפקד זה.

מחקרו הקלאסי של גיימס לייבי על מפעל חייו של רייט מציגו כאוטודידקט חסר-שיעור קומה אינטלקטואלי, שהרבה להיעזר בעצתו של פרנסיס ווקר (Leiby 1960). אף על פי כן, נראה כי הנתונים שאסף רייט השפיעו על המחקר הכלכלי העתידי השפעה גדולה לאין ערוך מתרומותיו התיאורטיות או האמפיריות של ווקר. לרייט היה חוש מיוחד לחקירה שיטתית של סוגיות בעלות חשיבות פוליטית. מחקרו הקלאסי "הנערות העובדות של בוסטון" היה מהראשונים שעמדו על השלכותיה של העבודה בבית-החרושת. רייט טען בו כי יש להגביל את יום העבודה של נשים לעשר שעות, בין היתר מכיוון שעל-פי מחקרו הן ביצעו גם חלק ניכר מעבודות הבית, כך שלא נותר להן די זמן למנוחה (Wright 1884, 129).

בסופו של דבר הפך רייט לפמיניסט נלהב יותר מאשר מרבית עמיתיו הגברים, כפי שעולה ממאמרו "מדוע נשים משתכרות פחות מגברים", שבו התייחס לקיומה של האפליה שעמה התמודדו הנשים (Wright 1892). בשל עברו במסצ'וסטס היו לו קשרים עם כמה מן החברות הבולטות יותר ב"אגודה לקידום נשים". דברותו במושג "עקרת הבית היצרנית" ראוייה אמנם להתפעלות, אך היא לא היתה נמרצת ואף לא עקבית. שפע כתביו מוקדשים בעיקר ליחסים בין עבודה והון. אפילו נאומו ב-1887 לאגודה האמריקנית למדע חברתי בנושא "בעיות של מפקד האוכלוסין", שהתפרסם בדפוס, התעלם לחלוטין מעבודת משק הבית.

השלכותיו של המינוח החדש

המפקדים של אנגליה, ארצות-הברית ומסצ'וסטס חושפים את צמיחתו של מינוח חדש אשר סיווג את עבודת הבית כעבודה לא-יצרנית. מה מלמדות אותנו דוגמאות אלה על צמיחתה המקבילה של הכלכלה-המדינית ועל שפת המדידה שלה, הפרגמטית יותר? המושג "עקרת הבית הלא-יצרנית" היה תוצר לוואי של הגדרה חדשה של עבודה יצרנית, הגדרה שהעריכה השתתפות בשוק ("הציבורי") והפחיתה מערכה של עבודה שאינה מתבצעת בשוק, התופסת מקום מרכזי בחייהן של נשים רבות. השינוי במינוחים הפך את הנחות הכלכלה-המדינית האנדרוצנטרית לרשמיות.

שינוי זה לא היה נחלתה של מדינה אחת בלבד. בהתחשב בהמלצתו של אלפרד מרשל כי אנגליה תייבא את הסיווג הגרמני של עקרות בית כ"נתמכות", אי־אפשר לייחס אותו אך ורק לצו האידיאולוגיה הוויקטוריאנית. השינוי גם לא התרחש מבלי משים. ויליאם פאר וקרול רייט התנגדו לו בתחילה. "האגודה לקידום נשים" מחתה נגדו באורח פעיל.

מדוע אפוא לא עורר השינוי פולמוס ציבורי סוער יותר? התשובה נעוצה בחלקה בקלות שבה הגיעו הגברים בני המעמד הגבוה לתמימות דעים נוחה באשר ליכולתן ולתרומתן של הנשים. הד נאמן להתפתחותו של המינוח במפקדים נמצא בנרטיב של היסטוריונים חברתיים על ההיבטים הפונקציונליים של "אידיאל המפרנס/נתמך" (Hartmann 1976; Seccombe 1986; Rose 1986). אכן, מן הסיפור הזה עולה כי ההיסטוריונים לא השכילו לזהות את דרכי השפעתה של הטיה גנדרית על המדידה ה"אובייקטיבית" של עבודה יצרנית של נשים, וכך המעיטו מערכן של תפיסות תרבותיות חדשות של עבודה.

אופן האיסוף של הנתונים החברתיים בארצות־הברית בשלהי המאה ה־19 הושפע גם מלחצים פוליטיים. משרד העבודה של מסצ'וסטס הוקם במידה רבה כתגובה לדרישתה של קבוצת הפועלים "אבירי קריספין הקדוש" להקים משרד עבודה פדרלי (Wright 1901a, 1). ה"ליגה לרפורמה בגירושיין" המריצה את המשרד הפדרלי לחקור את נתוני הנישואין והגירושיין בארצות־הברית, מחקר שניהל קרול רייט ב־1889. כאשר נכנס רייט לתפקידו במשרד העבודה הפדרלי החדש, רוצה לערוך מחקר מקיף על פועלים אפריקנים-אמריקנים, ריפו את ידיו בשל החשש מפני פגיעה בחברי קונגרס דרומיים (Leiby 1960, 105). אילו היה לאפריקנים-אמריקנים או לנשים יותר כוח פוליטי, ואף זכות הצבעה ממשית, ייתכן שהקטגוריות של מפקדי האוכלוסין בארצות־הברית היו מתפתחות אחרת.

תערובת של גורמים תיאורטיים, פוליטיים ומעשיים השפיעה על מעצבי המפקד. אולם לקטגוריות המפקד נדעה השפעה עצומה הן על הפוליטיקה היומיומית והן על התיאוריה הכלכלית. ב־1900 קיבלה התפיסה שנשים נשואות שאינן מועסקות בשכר הן "נתמכות", מעמד של "עובדה מדעית". תלותן הכלכלית של נשים היתה ההסבר השגור למשכורותיהן הנמוכות יותר – "הן לא צריכות משכורת למחייתן". ואכן, גברים דרשו משכורת גבוהה יותר כדי שיוכלו לפרנס את נשותיהם התלויות בהם (Wright 1901b, 212; Webb 1989, 46–81; Wertheimer 1977, 207).

התוצאה היתה התאמה בין הנחות פרטיות, ציבוריות ואקדמיות. המינוח החדש הקשה להסביר כיצד הפיק גבר נשוי תועלת מעבודת הבית של אשתו או, בדומה לזה, כיצד הפיקה הכלכלה בכללותה תועלת מעבודה שאיננה מתבצעת בשוק. אותם חוקרים מעטים שהוסיפו להתעניין ביצרנות של משק הבית חרגו מתחומי המסורות של הכלכלה המדינית וייסדו תחום מחקר חדש: כלכלת בית. בתחום זה, עקרת הבית היצרנית חיה וקיימת, להלכה ולמעשה.

המחלקה לכלכלה, אוניברסיטת מסצ'וסטס – אמהרסט

נספח

תזכיר מאת מרי פ. איסטמן, הנרייטה ל.ט. וולקוט ואחרות, פקידות ב"אגודה לקידום נשים", המיחלות שמפקד האוכלוסין העשירי יכיל רישום הוגן של הנשים בתור עובדות ויצרניות.

אל הסנאט ובית הנבחרים של ארצות־הברית המתכנסים בקונגרס:

מאחר שהטעויות, הסתירות והפגמים המוכרים של מפקד האוכלוסין התשיעי הפכוהו לרישום לא מספק ולא אמין של האוכלוסיה, של העושר, של התעשייה ושל התנאים הפיסיים, הנפשיים והמוסריים של העם האמריקני;

ומאחר שלבית ולאשה כמנהלת משק הבית אין מקום בדו"ח, שכן רק עיסוקים הקרויים "יצרניים" נרשמים בו, ויותר משנים־עשר מיליון נשים אמריקניות נידונות להתעלמות כעובדות או כיצרניות או נותרות מחוצה לו – לצד אלה העוסקים במקצועות מפקקים – ואינן נזכרות, ולו כבדרך אגב, כמשפיעות באורח כלשהו על הגורמים לגידול או להתמעטות האוכלוסיה או העושר;

ומאחר ששגיאות גסות במניית הלידות, הגילים, המחלות ומקרי המוות של ילדים הן תוצאה בלתי-נמנעת של המחסומים הטבעיים הניצבים בדרכם של הגברים כאוספי נתונים חברתיים ועורכי סטטיסטיקות המתייחסות למהלך החיים, אשר לעתים קרובות משיגים את המידע, כלשון הדו"ח, מ"אבות, מטפלות, משרתים ודיירים לא-אוהדים";

ומאחר שיהיה זה מן הצדק וההגינות להעסיק נשים נבונות באיסוף נתונים המתייחסים למהלך החיים של נשים וילדים:

לכן אנו מפצירות בארגונכם המכובד כי, בעת חקיקת החוק הנוגע לעריכת מפקד האוכלוסין העשירי, ידאג להבטיח ספירה זהירה וצודקת יותר של נשים כעובדות וכיצרניות; רישום של משכורות הגברים והנשים בכל המקצועות; רישום של הגורמים לקבצנות, לנוודות, לעבריינות ולפשעה, לטירוף, לפיגור שכלי, לעיוורון, למומים ולחולי; ספירה של כל הגברים והנשים העוסקים במקצועות מפקפקים; רישום מלא של הסטטיסטיקה הנוגעת לכל המוסדות לחיקון עבריינים; וכן — אנו מפצירות בכך לחוקק את החוקים או התיקונים הנחוצים שיבטיחו כי נשים מתאימות יועסקו בשיעור הוגן כפוקדות במפקד של שנת המאה.

מרי ט. איסטמן, מסצ'וסטס, מזכירת האגודה לקידום נשים, ואחרות (1786 Eastman).

ביבליוגרפיה

- AAW (American Association for the Advancement of Women), 1893. *Historical Account of the Association for the Advancement of Women 1873–1893*. Twenty-First Women's Congress, World's Columbian Exposition, Chicago. Bedham, Massachusetts: Transcript Steam Job Print.
- Abbott, Edith, [1910] 1924. *Women in Industry: A Study in American Economic History*. New York: Appleton.
- Anderson, Margo, 1988. *The American Census: A Social History*. New Haven, Connecticut: Yale University Press.
- Anthony, Susan B., and Elizabeth Cady Stanton, eds., 1868. *The Revolution* (December 24).
- Barber, William J., 1979. *A History of Economic Thought*. New York: Penguin.
- Beecher, Catherine, [1841] 1974. *A Treatise on Domestic Economy*. New York: Source Book Press.
- Beecher, Catherine, and Harriet Beecher Stowe, 1869. *The American Woman's Home*. New York: J. B. Ford.
- Blaug, Mark, 1985. *Economic Theory in Retrospect*, 4th edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bose, Cathrine, 1987. "Devaluing Women's Work: The Undercount of Women's Employment in 1900," in *Hidden Aspects of Women's Work*, eds. Christine Bose, Roslyn Feldberg, and Natalie Sokoloff. New York: Praeger.
- Census of England and Wales, 1861 and 1871*, 1970. British Parliamentary Papers. Dublin: Irish University Press.
- Census of England and Wales, 1881*, 1970. British Parliamentary Papers. Dublin: Irish University Press.
- Census of England and Wales, 1891*, British Parliamentary Papers. Dublin: Irish University Press.
- Census of Great Britain, [1851]*, 1970 Vol. 1, *Population*, British Parliamentary Papers. Dublin: Irish University Press.
- The Census of Massachusetts [1875]* 1876. Boston: Albert J. Wright.
- The Census of Massachusetts* 1885. Prepared under the direction of Carroll D. Wright, vol. 1, *Population and Social Statistics*. Boston: Wright & Potter.
- Clark, Alice, [1919] 1967. *Working Life of Women in the Seventeenth Century*. New York: Kelley.
- Conkin, Paul K., 1980. *Prophets of Prosperity: America's First Political Economists*. Bloomington: Indiana University Press.
- Davies, Celia, 1980. "Making Sense of the Census in Britain and the U.S.A.: The Changing Occupational Classification and the Position of Nurses," *Sociological Review* 28: 581–609.
- Deacon, Desley, 1985. "Political Arithmetic: The Nineteenth Century Australian Census and the Construction of the Dependent Woman," *Signs* 11 (1) (Autumn): 27–47.
- Dorfman, Joseph, 1969. *The Economic Mind in American Civilization*. New York: Kelley.
- Dudden, Faye, 1983. *Household Service in Nineteenth-Century America*. Middletown, Connecticut: Wesleyan University Press.
- Eastman, Mary F., Henrietta L. T. Woolcott, et al., 1786. *Senate, Miscellaneous Documents*, 45th Congress, 2nd Session, Vol. 2, no. 84 (Serial Set, 1786).

- Eatwell, John, Murray Milgate, and Peter Newman, eds. 1987. *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*. London: Macmillan.
- Eisenstein, Sarah, 1983. *Give Us Bread but Give Us Roses: Working Women's Consciousness in the United States, 1890 to the First World War*. Boston: Routledge and Kegan Paul.
- Eyler, J. M., 1979. *Victorian Social Medicine: The Ideas and Methods of William Farr*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Folbre, Nancy, and Marjorie Abel, 1989. "Women's Work and Women's Households: Gender Bias in the U.S. Census," *Social Research* 56 (3) (Autumn): 545–569.
- Folbre, Nancy, and Heidi Hartmann, 1988. "The Rhetoric of Self Interest and the Ideology of Gender," in *The Consequences of Economic Rhetoric*, ed. Arjo Klamer, Donald McCloskey and Robert Solow. New York: Cambridge University Press.
- Foner, Phillip, 1979. *Women and the American Labor Movement: From Colonial Times to the Eve of World War I*. New York: Free Press.
- Goldin, Claudia, 1986. "The Female Labor Force and American Economic Growth, 1890–1980," in *Long-Term Factors in American Economic Growth*, ed. Stanley L. Engerman and Robert E. Gallman, National Bureau of Economic Research Studies in Income and Wealth, Vol. 51. Chicago: University of Chicago Press. pp. 557–604.
- Hakim, Catherine, 1980. "Census Reports as Documentary Evidence: The Census Commentaries, 1801–1951," *Sociological Review* 28: 551–80.
- Hartmann, Heidi, 1976. "Capitalism, Patriarchy, and Job Segregation by Sex," *Signs* 1 (3) (Spring): 137–169.
- Hayden, Dolores, 1981. *The Grand Domestic Revolution: A History of Feminist Design for American Homes, Neighborhoods, and Cities*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Higgs, Edward, 1987. "Women, Occupations, and Work in the Nineteenth-Century Censuses," *History Workshop* 23 (Spring): 59–80.
- Jensen, Joan, 1986. *Loosening the Bonds: Mid-Atlantic Farm Women, 1750–1850*. New Haven, Connecticut: Yale University Press.
- Jevons, Stanley, 1883. "Married Women in Factories," in his *Methods of Social Reform and Other Papers*. London: Macmillan.
- Katzman, David, 1978. *Seven Days a Week: Women and Domestic Service in Industrial America*. New York: Oxford University Press.
- Kerber, Linda, 1988. "Separate Spheres, Female Worlds, Woman's Place: The Rhetoric of Women's History," *Journal of American History* 75 (1) (June): 9–39.
- Kish Sklar, Kathryn, 1976. *Catherine Beecher: A Study in American Domesticity*. New York: Norton.
- Leach, William, 1980. *True Love and Perfect Union*. New York: Basic.
- Leiby, James, 1960. *Carroll Wright and the Labor Reform: The Origin of Labor Statistics*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Lerner, Gerda, 1969. "The Lady and the Mill Girl: Changes in the Status of Women in the Age of Jackson," *Midcontinent American Studies Journal* 10 (1) (Spring): 5–15.
- Levine, Susan, 1984. *Labor's True Woman: Carpet Weavers, Industrialization and Labor Reform in the Gilded Age*. Philadelphia: Temple University Press.
- Marshall, Alfred, 1930. *Principles of Economics*, 8th edition. London: Macmillan.
- Matthews, Glenna, 1987. *Just A Housewife: The Rise and Fall of Domesticity in America*. New York: Oxford University Press.
- Massachusetts Bureau of Labor Statistics*, December 1889, Twentieth Annual Report of the Bureau of the Statistics of Labor. Boston: Wright and Potter.
- May, Martha, 1985. "Bread Before Roses: American Workingmen, Labor Union and the Family Wage," in *Women, Work and Protest. A Century of U.S. Women's Labor History*, ed. Ruth Milkman. Boston: Routledge and Kegan Paul.
- McBride, Theresa, 1976. *The Domestic Revolution: The Modernization of Household Service in England and France, 1820–1920*. New York: Holmes and Meier.
- McKenzie, Norman, and Jeanne McKenzie, eds., 1982. *Glitter Around and Darkness Within*, vol. 1 (1873–1892) of *The Diary of Beatrice Webb*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Munroe, James Phinney, 1923. *A Life of Francis Amasa Walker*. New York: Henry Holt.
- "Report" 1890. *Report of the Committee Appointed by the Treasury to inquire into Certain Questions Connected with the Taking of the Census*, British Parliamentary Papers (c. 6071), LVIII.
- Rose, Sonia, 1986. "Gender and Work: Sex, Class and Industrial Capitalism," *History Workshop Journal* 21 (Spring): 557–604.
- Schumpeter, Joseph, 1954. *History of Economic Analysis*. New York: Oxford University Press.
- Schwartz-Cowan, Ruth, 1983. *More Work for Mother: The Ironies of Household Technology from the Open Hearth to the Microwave*. New York: Basic.
- Scott, Joan, 1988. "A Statistical Representation of Work," in her *Gender and History*. New York: Columbia University Press.

- Secombe, Wally, 1986. "Patriarchy Stabilized: The Construction of the Male Breadwinner Wage Norm in Nineteenth-Century Britain," *Social History* 2 (1) (January): 53–76.
- Smart, William, 1899. *The Distribution of Income*. New York: Macmillan.
- Solow, Robert, 1987. "What Do We Know that Francis Amasa Walker Didn't?" *History of Political Economy* 19 (2) (Summer): 183–90.
- Taylor, Barbara, 1983. *Eve and the New Jerusalem: Socialism and Feminism in the Nineteenth Century*. New York: Pantheon.
- Twelfth Census of the United States*, [1900] 1901. Washington, D.C.: Government Printing Office
- Walker, Amasa, [1874] 1969. *The Science of Wealth, A Manual of Political Economy, Embracing the Laws of Trade, Currency, and Finance*. Boston: Little Brown.
- , [1883] 1911. *Political Economy*. New York: Henry Holt.
- Waring, Marilyn, 1988. *If Women Counted: A New Feminist Economics*. New York: Harper and Row.
- Webb, Sidney, 1889. "Women's Wages," in *Problems of Modern Industry*, by Sidney Webb and Beatrice Webb. New York: Longmans Green.
- Welter, Barbara, 1966. "The Cult of True Womanhood," *American Quarterly* 18 (2): 151–174.
- Wertheimer, Barbara Meyer, 1977. *We Were There: The Story of Working Women in America*. New York: Pantheon.
- Wright, Carroll, 1884. "The Working Girls of Boston," *Fifteenth Annual Report of the Bureau of the Statistics of Labor*. Boston: Wright and Potter (July).
- , 1892. "Why Women Earn Less Than Men," *Forum* (July): 629–639.
- , 1900. *The History and Growth of the U.S. Census*. Washington, D.C.: Government Printing Office.
- , 1901a. "The Working of the Department of Labor," in *Monographs on Social Economics*, ed. Chas. H. Verrill. U.S. Department of Labor Exhibit, Pan American Exhibition.
- , 1901b. *The Industrial Evolution of the United States*. New York: Charles Scribner's.

קרול ליס ושלט במטבח ביתה